
مشارکت زنان در تعاونیهای روستایی

صدیقه عامل‌هاشمی، نسرین آقاجان‌نوری

(کارشناسان مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی)

اخیراً توجه به تشکل تعاونیهای زنان روستایی و فعالیتهای موردی آن، سبب شده است که گهگاه در مجلات و نشریات مختلف مقالاتی در این مقوله و اخباری درباره تشکیل تعاونیهای زنان روستایی در کنار شرکتهای سهامی زراعی و یا شرکتهای تعاونی تولید کشاورزی و... آورده شود. این در حالی است که تعاونیهای روستایی موجود پس از سی سال فعالیت هنوز خود اتکا نیستند و کمکهای گوناگون دولت به این تعاونیها و توزیع برخی نهاده‌ها، سوخت و مایحتاج عمومی روستاییان از طریق این تعاونیها آنها را سرپا نگاهداشته و روستاییان را به عضویت در آن تشویق کرده است. کلمه تعاون و تشکل تعاونی معنایی دیگر دارد و هدف از تشکیل تعاونیها آنچه مشاهده می‌کنیم نبوده است. رویدن نابجای خاکشیر در مزرعه گندم و یا بوته پنبه در مزرعه آفتابگردان ما را علیه آنها برمی‌انگیزاند، هر چند که در جایگاه خود گیاهی بارزش باشند، ولی در مزارع دیگر علف هرز به‌شمار می‌آیند. تشکلها و از آن جمله تعاونیها، پشتوانه قدرتهای کوچکتر در مقابله با مشکلاتشان است اما شکل‌گیری منطقی و خودجوشی آنها از مسایل مهمی

است که باید در نظر قرار گیرد.

پیش از آنکه به اهمیت موضوع و هدف کلی این مقاله بپردازیم بهتر است مروری نیز بر تاریخ تعاونیها بکنیم.

۱ - همیاریهای سنتی:

همچنانکه در نوشته‌های تاریخ‌نویسان بزرگ موجود است، پیش از تشکیل تعاونیهای امروزی، از نخستین مراحل تدوین کشاورزی در ایران انواع تعاونیها و تشکلهای خودجوش در این مرز و بوم وجود داشته است که در ذیل به ذکر برخی از آنها اکتفا می‌کنیم.^(۱)

ویل دورانت مستشرق و مورخ نامدار می‌نویسد: کتاب مقدس اوستا کشاورزی را ستوده و آن را مهمترین و والاترین کار بشری دانسته است که واهورمزده از آن پیش از کارهای دیگر خشنود می‌شود. بخشی از اراضی ملک مردم بوده و خود به زراعت می‌پرداختند و گاهی این خرده مالکان جمعیتهای تعاونی کشاورزی را، از چند خانوار تشکیل می‌دادند و به صورت دسته‌جمعی به کاشتن زمینهای وسیع می‌پرداختند.

گیرشمن باستانشناس فرانسوی در کتاب ایران از آغاز تا اسلام می‌نویسد: در دوره هخامنشیان سازمانهایی به صورت تعاون در جامعه روستایی تشکیل شده و در جهت تقویت این سازمانها و حمایت روستاییان واحدهای اعتباری (بانک) نیز وجود داشته است. بانک دیگری متعلق به موارشی از مردم نیپور و جدیدتر از بانک نخستین به وجود آمد که وجه مال التجاره را اخذ می‌کرد، قنوات را حفر می‌نمود و آب را به کشاورزان می‌فروخت، که به نوعی واحدهای تعاونی تولید و اعتبار در جامعه روستایی بوده است. در دوره اشکانیان سیستم استفاده مشترک از منابع از بین رفت و سازمانهای محلی جایگزین آن شد. در دوره ساسانیان به علت وجود اختلاف فاحش طبقاتی هیچ نوع همکاری دسته‌جمعی و محلی به چشم نمی‌خورد.

پس از ظهور اسلام و استفاده از تعالیم قرآن کریم که همواره مسلمین را به همکاری و معاضدت دعوت می‌کرد، مجدداً آثار همکاریهای دسته‌جمعی نمایان می‌شود و در این خصوص آیاتی چند از قرآن مجید برای درک فلسفه تعاون و همکاری متأثر از تعالیم مذهبی و آسمانی به چشم می‌خورد. مانند (تعاونو علی البر و التقوی ولا تعاونو علی الائم و العدوان) به معنی اینکه در کارهای نیک و پرهیزکاری همکاری کنید و از کمک به گناهکاری و دشمنی دوری گزینید.

۲ - تشکلهای سنتی زنان روستایی:^(۱)

پیش از تعاونیهای ذکر شده، همان‌طور که در تاریخچه نیز به آن اشاره شد، از نخستین مراحل تدوین کشاورزی، تشکلهای سنتی و خودجوش وجود داشته است که تمام اعضای خانوار در آن سهیم بودند و نیاز خود را از این راه برطرف می‌کردند. با توجه به نیازهای شغلی و نوعی تقسیم کار طبیعی برحسب جنسیت، این تشکلهای خود به خود زنانه و مردانه شدند. در حالی که پس از دهه ۴۰ صرفاً مردان می‌توانستند عضو تعاونی (شرکتها) باشند، عملاً برای عضویت زنان در این تعاونیها حقی قایل نبودند (چون صاحب نسق و سرپرست خانوار می‌توانست عضو شود). شاید این نداشتن حق عضویت بستگی به فرهنگ حاکم در روستا داشته است. به هر حال تأسیس شرکتهای تعاونی در آن زمان با توجه به بدبینی، محافظه‌کاری و بی‌سوادی دهقانان ضروری بوده است.

شواهد نشان می‌دهد که زنان ایرانی، طی قرون گذشته در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی از جمله در تعاون و یاریگری نسبت به یکدیگر فعال بوده‌اند که از چشم همگان بدور مانده است. این گروهها و سازمانهای غیررسمی یاریگر در زمینه‌های تولیدی کشاورزی، دامداری، باغداری و صنایع دستی فعال بوده‌اند. برای مثال تا چند دهه پیش تمام شالیزارهای استانهای گیلان و مازندران به وسیله این گروهها (همیاران) نشا می‌شده است. در مناطق انگورخیز، انگورچینی و تهیه فرآورده‌های باغی مانند کشمش، شیره و غیره، و در مشک‌زنی (کره‌گیری) و تهیه سایر فرآورده‌های لبنی گروههای همیار وجود داشته و

هنوز هم بقایای آن موجود است.

گروههای خودیار (خود همیار) در زمینه چرخ‌ریسی و کرباس‌بافی در استانهای یزد و خراسان وجود داشته است. گروههای دگر یار در سوک و سوره‌های خانوادگی و مذهبی و شرکت در آیینهای «آب‌خواهی» و «بازارخواهی» شرکت می‌جستند.

بدین ترتیب باید متذکر شد که در ایران نوعی سازمان تعاون غیررسمی و بسیار کهن زنانه از چند دهه پیش در تمام روستاها و ایلات و عشایر ایران حتی در حومه شهرها و محلات، و حومه پایتخت وجود داشته است. بسیاری از این سازمانها را کماکان در روستاهای دورافتاده و ایلات ایران می‌توان مشاهده کرد. به علت گسترش جغرافیایی و سابقه تاریخی، وجود سازمانهای تعاون غیرمدون در فرهنگ و اقتصاد ایران چنان بوده که حدود ۱۳۰ نام برای این تعاونی برشمرده‌اند.

واره نوعی تعاون سنتی کهن و زنانه است که به نظر می‌رسد از برخی اشکال تعاونی کهن تر مانند بنه و غیره زاده شده و به دلیل اقتصادی کردن دامداری معیشتی و نیمه معیشتی در زمینه تولید لبنیات و برآورده کردن پاره‌ای نیازهای اجتماعی و روانی «هموارگان» تا به امروز تداوم یافته است. تعاونی سنتی شیرواره یکی از سازمانهای تعاونی غیررسمی بوده است که در اصل دارای تمام مشخصات گروههای متشکل و سازمان یافته مانند: معیارهای انتخاب اعضا، حداقل عضویت، تعطیلات، شرح وظایف اعضا، معیارهای اندازه‌گیری ارزشها، قوانین پذیرش اعضای جدید و تنبیه و اخراج اعضای خاطی است. لازم به ذکر است براساس اطلاعات کمی و کیفی متخصصینی که در این زمینه تحقیق کرده‌اند، در مقطع سال ۱۳۳۵ حدود ۴۰۰ هزار سازمان واره در ایران وجود داشته است که نزدیک به ۲ میلیون زن ایرانی در آن عضو بوده‌اند.^(۳)

۳- تشکیل سازمانهای رسمی تعاونی:^(۱)

آنچه گفته شد تعاونیهایی بودند خودجوش که در واقع به‌طور سنتی اداره می‌شدند. اولین بار در ایران از

شرکتهای تعاونی در قانون تجارت مصوب اردیبهشت ۱۳۱۱ نام برده شده است. و پس از تصویب قانون مذکور اولین شرکت تعاونی روستایی در سال ۱۳۱۴ در گرمسار تشکیل شد. شرکتهای تأسیس شده پس از آن تاریخ عمدتاً در زمینه اعتبار و مصرف فعالیت می‌کردند، تا آغاز اصلاحات ارضی تعداد زیادی شرکت تعاونی تشکیل شده بود.

با تصویب قانون اصلاحات ارضی و اجرای آن در سال ۱۳۴۲، در واقع عضویت در شرکتهای تعاونی برای استفاده از کمکهای مالی و تسهیلات ایجاد شده برای زارعین اجباری بود. بانک اعتبارات کشاورزی و عمران روستایی در دهات مشمول قانون اقدام به تأسیس شرکت تعاونی روستایی کرد. به موازات آن دولت برای ایجاد تسهیلات و استفاده شرکتها و اتحادیه‌ها از کمکهای اعتباری، فنی و خدماتی و در نهایت بهبود زندگی روستاییان، مبادرت به تأسیس سازمان مرکزی تعاون کرد. پس از آن تعداد شرکتهای تعاونی در روستاها چندین برابر شد. این گونه شرکتها عمدتاً اعتباری شد و نتوانست در سایر موارد به روستاییان کمک کند یا بقولی این شرکتها در اجرا به صورت تعاونیهای یک منظوره عمل کردند. به طور کلی دولت در دوره پس از اصلاحات ارضی تا سال ۱۳۵۷، می‌خواست برخی از مشکلات اجتماعی و سیاسی را از طریق تعاونیها حل کند اما موفقیت چندانی به دست نیاورد.

طرح تحقیق

۱- اهمیت موضوع:

موفقیت تعاونیهای کشورهای در حال توسعه در بهبود موقعیتهای مادی و معنوی خانوار روستایی، دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی و توسعه را بر آن داشته است که تعاونیها را هر چه بیشتر گسترش داده و فعال کنند.

به طور کلی در ایران کلمه «تعاونی» به طور اعم در ذهن همگان حتی جوامع شهری و طبقه تحصیل کرده، به گونه‌ای معنی پیدا کرده است که «توقع برانگیز» است، به عبارت دیگر تعاونی در ذهن همگان مفهوم یک واحد اقتصادی توزیع کننده انواع کالاها و ارائه دهنده تسهیلات برای اعضا را پیدا کرده است. در حالی که دولت نه می‌تواند و نه ضرورتی دارد که این توقعات را پاسخ گوید. بدین ترتیب از

جامعه روستایی و بویژه زنان روستایی که ذهنی نسبتاً بکر دارند و آنچه را که در جامعه رایج می‌شود به‌سادگی می‌پذیرند، چگونه می‌توان انتظار داشت که این کلمه را در معنای واقعی آن یعنی «تشکلی خودجوش با هدف خود اتکایی» دریابند.

با توجه به اهمیت مشارکت روستاییان از جمله زنان در تمثیت امور جامعه روستایی در چند سال اخیر، در کشور ما این فکر مطرح شده که چون احتمالاً زنان در شرکتهای تعاونی روستایی حضور ندارند، پس باید تعاونیهای جداگانه‌ای خاص زنان با حمایت‌های دولت و سازمان‌های بین‌المللی تأسیس کرد. بنابراین پیش از آنکه اعتبارات دولت در فرآیندی هزینه شود که می‌تواند راه «تجربه و خطا» تلقی شود نه روش برنامه‌ریزی مستند به اطلاعات کافی، باید سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مناسب طراحی شود. هدایت صحیح این روند با شناخت بیشتر جامعه روستایی، بویژه زنان روستایی، طرز تفکر، نظرات و انگیزه‌های آنها در مورد این‌گونه تعاونیها امکان‌پذیر است.

آبراهام مزلو که از صاحب‌نظران مدیریت است، نیازهای انسان را با اولویتهای آن طبقه‌بندی کرده

است: (۴)

ایجاد تشکلهایی همانند تعاونیهای زنان روستایی و یا هر تشکل دیگر نیاز تعلق (اجتماعی) است که از نظر قدرت پس از نیاز فیزیولوژیکی «که همان خوراک و پوشاک است» و تأمین (ایمنی) «که مسکن و بهداشت و...» می‌باشد قرار گرفته است. چون زنان روستایی کمتر به کارهای اجتماعی می‌پردازند و غالباً مردان خانوار عضو تعاونیها هستند، برای ایجاد انگیزه شرکت در این تشکلهای لازم است که دو نیاز اولیه برطرف شده و از شدت آن کاسته شود، آنگاه زن روستایی ضرورت مشارکت در این تشکلهای احساس خواهد کرد و هرگونه پیشنهاد و آموزش در این رابطه را پذیرا خواهد بود. آیا در جامعه روستایی ایران و در بین زنان که از نظر مسئولیت بار مدیریت خانه / همسری / مادری را برعهده دارند، این نیاز و در نتیجه این انگیزه وجود دارد؟

۲ - هدف تحقیق:

در این بررسی ساده و مقدماتی با استفاده از اطلاعات موجود و در دسترس رابطه مشارکت زنان عضو در شرکتهای تعاونی روستایی موجود، با عوامل و شاخصهای مؤثر بر چگونگی و میزان این مشارکت

سنجیده شده است. برای گسترش تعاونیها به هر شکل، مطالعه همه جانبه از وضعیت تعاونیهای موجود لازم است و این گونه مطالعات می تواند نقاط قوت و ضعف، فرصتها و عوامل بازدارنده (تهدیدات) در رابطه با تعاونیها را مشخص کرده، راهنمای خوبی برای تصمیم گیری و برنامه ریزی باشد.

امیدواریم با این بررسی، انگیزه این زنان برای عضویت در تعاونیهای روستایی تا حدودی مشخص شود و بتوان از این نتایج در تحقیقات جامع بعدی سود جست.

مشاهده میزان عضویت زنان در تعاونیهای روستایی موجود ما را بر آن داشت تا به بررسی مقدماتی در مورد چگونگی مشارکت زنان عضو تعاونی در استانهای کشور بپردازیم. اگر چه با محدودیت زمان و اطلاعات موجود ممکن است جوابهای قاطع و قانع کننده نیابیم ولی این بررسی می تواند زمینه تحقیقات بعدی در این مورد را مشخص کند. (جدول ۱)

جدول ۱ - میزان مشارکت زنان در تعاونیهای روستایی موجود^(۵)

درصد زنان	استان	درصد زنان	استان
۱۳	فارس	۳	آذربایجان شرقی
۴	کردستان	۵	آذربایجان غربی
۹	کرمان	۸	اصفهان
۷	کرمانشاهان	۱۰	ایلام
۱۱	کهگیلویه و بویراحمد	۱۶	بوشهر
۱۰	گرگان	۱۰	تهران
۹/۵	گیلان	۱۲	چهارمحال و بختیاری
۵	لرستان	۱۰	خراسان
۷	مازندران	۴	خوزستان
۵	مرکزی	۳	زنجان
۱۶	هرمزگان	۱۱	سمنان
۳	همدان	۲۷	سیستان و بلوچستان
۱۷	یزد		

مأخذ: سازمان مرکزی تعاون روستایی وزارت کشاورزی - ۱۳۷۲

۳ - جامعه مورد بررسی و روش تحقیق

جامعه مورد بررسی شرکتهای تعاونی روستایی سراسر ایران است که به صورت مجموع در هر استان در نظر گرفته می‌شود. متغیرهای مورد بررسی و شاخصهای مقایسه‌ای نیز به صورت میانگین و یا مجموع استانی دیده شده است.^(۱)

این بررسی با استفاده از اطلاعات و آمار در اسناد و مدارک دستیافتنی به آزمون رابطه خطی (با روش رگرسیون) میان عضویت زنان روستایی و عوامل و شاخصهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و اقلیمی اندازه‌گیری می‌شود.

۴ - متغیرها: (۵)

متغیر وابسته - مقادیر درصد زنان عضو تعاونیهای روستایی در استانهای کشور (TW) به عنوان متغیر وابسته مورد مطالعه و مقایسه قرار می‌گیرد (این ارقام در جدول ۱ آمده است)، گرچه درصد کمی از اعضای تعاونیها را زنان روستایی تشکیل می‌دهند ولی سهم موجود نشان‌دهنده امکان حضور آنها در تعاونیهای روستایی است. درصد زنان عضو از کمترین مقدار یعنی ۳ درصد در استانهای آذربایجان شرقی، زنجان و همدان شروع و به حداکثر ۲۷ درصد در استان سیستان و بلوچستان می‌رسد. اختلاف زیاد بین استانها با شناخت ذهنی که از هر استان وجود دارد یکی از انگیزه‌های اصلی این بررسی است.

متغیرهای مستقل - شاخصهای در دسترس به عنوان متغیر مستقل، با این متغیر وابسته سنجیده شده‌اند. برخی از آزمونها که رابطه متغیرهای آن جواب معنی داری به دست نداده‌اند فقط نام برده می‌شوند. در مورد عواملی که از نظر منطقی بر مشارکت زنان مؤثر هستند ولی به دلیل نداشتن امکان دسترسی به آمار آنها، آزمونهای آماری میسر نبود، تنها به تحلیل توصیفی آنها پرداخته شده است. این متغیرها عبارتند از:

الف - متغیرهای به‌دست آمده از اطلاعات سالنامه آماری مرکز آمار ایران:

- ۱ - تراکم جمعیت در استان (PC)
- ۲ - درصد بیکاران به‌نیروی فعال ۱۰ ساله به‌بالای استان (AI)
- ۳ - درصد بیکاران به‌نیروی فعال ۱۰ ساله به‌بالا در روستاهای استان (NN)
- ۴ - درصد زنان باسواد روستایی نسبت به کل زنان روستایی (NE)
- ۵ - درصد زمین کشاورزی نسبت به کل اراضی استان (NAL) و (AL)
- ۶ - درصد زمین کشاورزی نسبت به تعداد بهره‌بردارها در هر استان (AN)
- ۷ - درصد زنان روستایی سرپرست خانوار به کل جمعیت روستایی (TA)

ب - متغیرهای به‌دست آمده از اطلاعات سازمان مرکزی تعاونی روستایی وزارت کشاورزی:

- ۱ - تعداد وام پرداختی توسط شرکتهای تعاونی روستایی استانها (AD)
- ۲ - نسبت تعداد وام به‌تعداد شرکتهای در هر استان (AA)
- ۳ - نسبت تعداد دهات به‌تعداد شرکت در هر استان (VC)
- ۴ - نسبت اعضای تعاونی هر استان بر تعداد خانوارهای روستایی (TF)

ج - متغیرهای به‌دست آمده از شاخصهای اقتصادی، آموزشی، بهداشتی و اجتماعی که در طرح تحقیقاتی طبقه‌بندی مناطق روستایی استانهای کشور توسط بانک کشاورزی محاسبه شده است. در این تحقیق، درجه توسعه نیافتگی مناطق روستایی استانهای کشور با استفاده از شاخص‌های ذیل اندازه‌گیری شده است:

۱ - شاخصهای اقتصادی - به‌سه‌گروه اصلی تقسیم می‌شود:

الف) شاخصهای عمومی که شامل موارد ذیل است:

- ۱ - درآمد کل سالانه واقعی
- ۲ - درآمد سرانه واقعی

۳ - میل متوسط به مصرف

۴ - نسبت هزینه های غیرخوراکی به کل هزینه ها

۵ - سرانه سرمایه تعاونی روستایی

ب) شاخصهای کشاورزی:

۱ - درصد زمینهای زیر کشت آبی به کل سطح زیر کشت

۲ - عملکرد هر هکتار گندم

۳ - عملکرد هر هکتار جو

۴ - سطح زیر کشت محصولات کشاورزی - صنعتی به کل سطح زیر کشت

۵ - سرانه اعتبارات دریافتی از بانک کشاورزی

۶ - سرانه گوسفند

۷ - سرانه گاو و گوساله

ج) شاخصهای اشتغال:

۱ - نرخ بیکاری

۲ - درصد شاغلین زیر ۱۵ سال

۳ - بار تکفل (نرخ سربارگی)

۴ - درصد اشتغال در بخش عمومی

۲ - شاخصهای آموزشی که شامل موضوعات ذیل است:

۱ - نرخ باسوادی کل

۲ - درصد باسوادی زنان

۳ - پوشش تحصیلی ابتدایی

۴ - درصد پوشش تحصیلی ابتدایی

اقتصاد کشاورزی و توسعه - ویژه نامه نقش زنان در کشاورزی

- ۵ - درصد پوشش تحصیلی متوسطه
 - ۶ - نسبت معلم به شاگرد در مقطع ابتدایی
 - ۷ - نسبت معلم به دانش آموزان در مقطع راهنمایی
 - ۸ - نسبت دبیر به دانش آموزان در مقطع متوسطه
 - ۹ - پوشش تحصیلی روستا
 - ۱۰ - درصد دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان متوسط
- ۳ - شاخصهای بهداشتی، شامل موارد ذیل:
- ۱ - سرانه پزشک
 - ۲ - سرانه دندانپزشک
 - ۳ - سرانه داروساز
 - ۴ - سرانه پیراپزشک
 - ۵ - معکوس درصد مرگ و میر
 - ۶ - معکوس نرخ رشد جمعیت روستایی
- ۴ - شاخصهای اجتماعی، که در ۲ زیرگروه قرار می گیرند:
- الف) معیارهای امکانات زندگی
- ۱ - درصد مهاجرت پذیری
 - ۲ - درصد روستاهای برق رسانی شده
 - ۳ - درصد خانوارهای دارای آب لوله کشی
 - ۴ - درصد خانوارهای استفاده کننده از برق
- درصد واحدهای مسکونی با دوام، این شاخص به دو گروه اصلی تقسیم شده است:
- ۵ - درصد واحدهای مسکونی بتونی

۶ - درصد واحدهای مسکونی ساخته شده از آجر و آهن

۷ - معکوس درصد خانوارهای استفاده‌کننده از مواد سوختی سنتی برای پخت و

پز

۸ - معکوس درصد خانوارهای استفاده‌کننده از مواد سوختی سنتی برای گرما

(ب) معیارهای ارتباطات:

۱ - درصد جمعیت زیر پوشش برنامه اول تلویزیون

۲ - درصد جمعیت زیر پوشش برنامه اول رادیو

۳ - درصد خانوارهای استفاده‌کننده از تلفن

۴ - درصد دفاتر پست روستایی

علاوه بر استفاده از شاخص کل «درجه توسعه نیافتگی روستاهای کشور» براساس شاخصهای فوق، برخی از شاخصها نیز به‌طور جداگانه مورد آزمون قرار گرفته‌اند که عبارتند از: درجه توسعه نیافتگی روستاهای کشور براساس شاخصهای اقتصادی، شاخصهای اجتماعی و درآمد سرانه روستایی. د - متغیرهای به‌دست آمده از اطلاعات امتیازهای مناطق از نظر اولویتهای طرحهای آب که توسط مهندسان مشاور جاماب ارائه شده است:

۱ - امتیاز محرومیت اقتصادی

۲ - امتیاز فقر منابع آب

۳ - میانگین محرومیت

۴ - میانگین محرومیت با احتساب ۲ رتبه برای محرومیت اقتصادی (EEW)

۵ - میانگین محرومیت با احتساب ۲ رتبه برای فقر منابع آب (WWE)

یافته های تحقیق

۱ - جمع بندی

با استفاده از آمار و شاخصهای پیشگفته و نرم افزار «TSP» میزان همبستگی برای متغیرها محاسبه و خط رگرسیون برای هر متغیر مستقل رسم شد. در جدول شماره ۲ نتایجی که تا حدودی درخور بررسی هستند ارائه شده است.

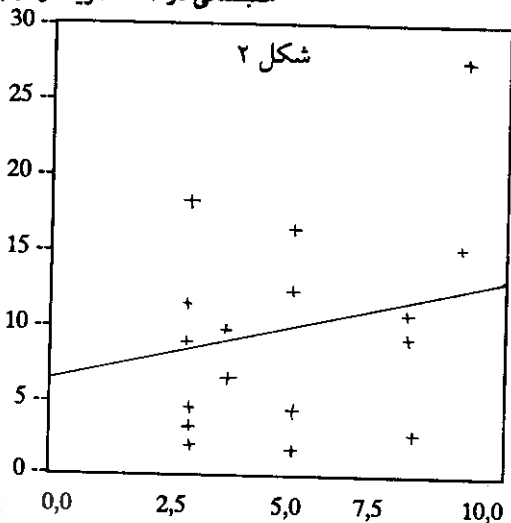
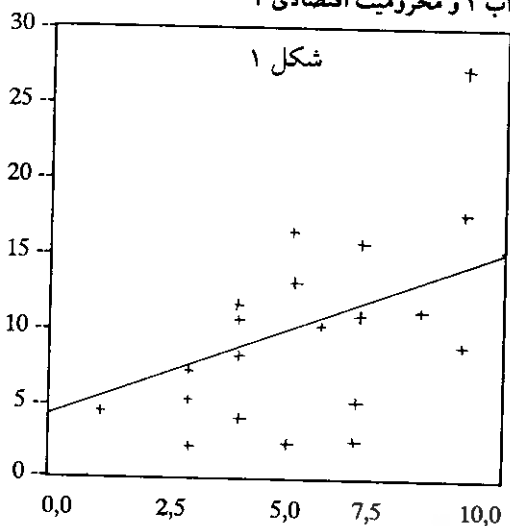
با توجه به نتایج جدول ارائه شده و نمودارهای متناظر آنها (نمودارهای ۱ الی ۷)، به نظر می رسد:

جدول ۲ - نتایج بدست آمده از محاسبه داده های ۲۴ استان - *

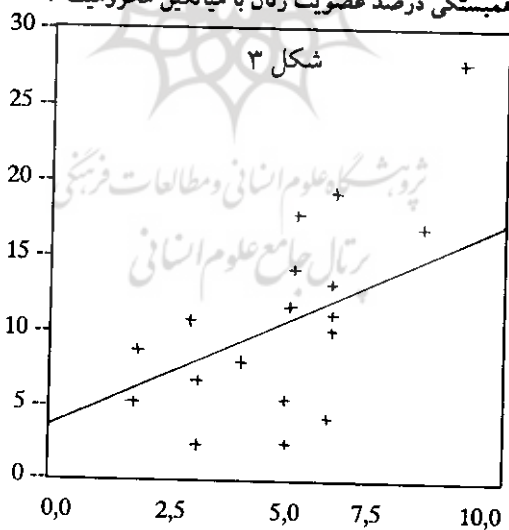
متغیر	F	SE	r ²	TW = c + ax
EP	۳/۶۵	۵/۳۵	%۱۴	TW = ۶/۱۶ + ۰/۷۵ EP t: (۳/۰۶) (۱/۹)
WP	۶/۹	۵/۰۴	%۲۴	TW = ۴/۲۲ + ۱/۰۴ WP t: (۱/۹) (۲/۶۳)
MP	۸/۷۸	۴/۸۸	%۲۸	TW = ۳ + ۱/۳۷ MP t: (۱/۲۶) (۲/۹۶)
EEW	۷/۳۳	%۲۵		TW = ۳/۸۷ + ۱/۲ EEW t: (۱/۷) (۲/۷)
WWE	۹/۲۶	۴/۸۲	%۳۰	TW = ۲/۸ + ۱/۴ WWE t: (۱/۲) (۳/۱)
AL	۲۸	۳/۸	%۵۶	TW = ۱۴/۸۵ + ۰/۳۳ AL t: (۱۱/۴۸) (-۵/۳)
AN	۳/۸۳	۵/۳۳	%۱۵	TW = ۱۲ - ۱۵/۱ AN t: (۶/۹۸) (-۱/۹)

۱ - متغیرهای محرومیت اقتصادی، فقر منابع آب، همچنین میانگین محرومیت به طور معنی دار، اثر مستقیم بر درصد عضویت زنان روستایی در تعاونها نشان می دهد.

همبستگی درصد عضویت زنان با فقر منابع آب ۱ و محرومیت اقتصادی ۲

همبستگی درصد عضویت زنان با میانگین محرومیت ۳

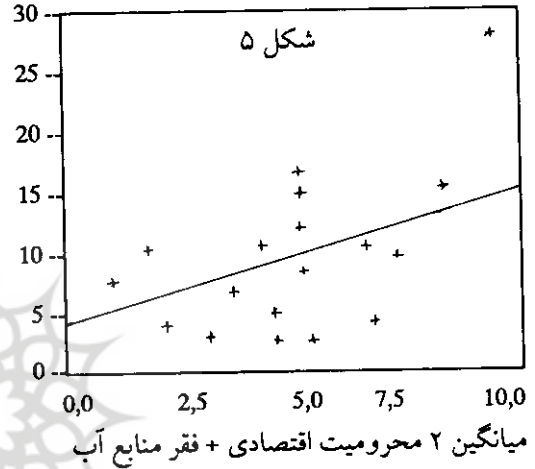
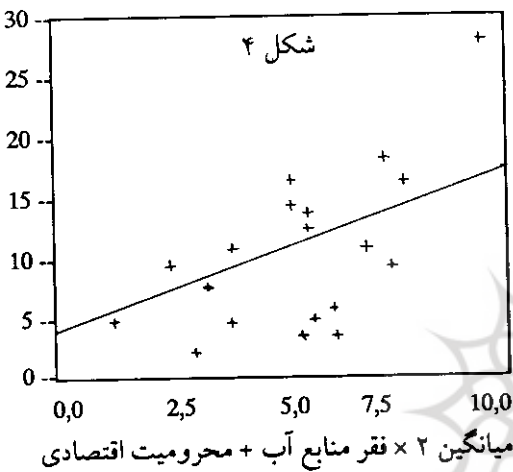

با دادن ضریب ۲ به طور جداگانه، یک بار به محرومیت اقتصادی (EEW) و یک بار به فقر منابع آب (WWE) که به صورت زیر عمل شده است ارتباط فقر منابع آب و عضویت زنان روستایی بارزتر شده است:

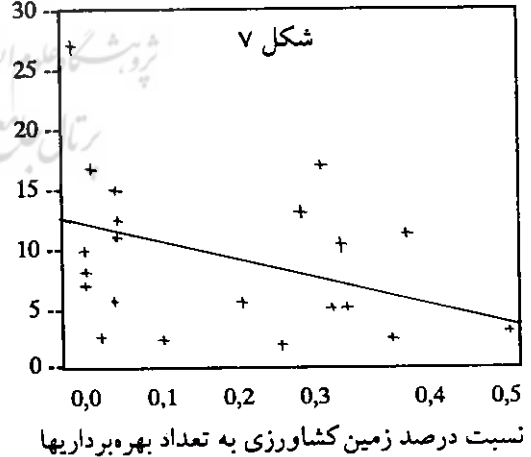
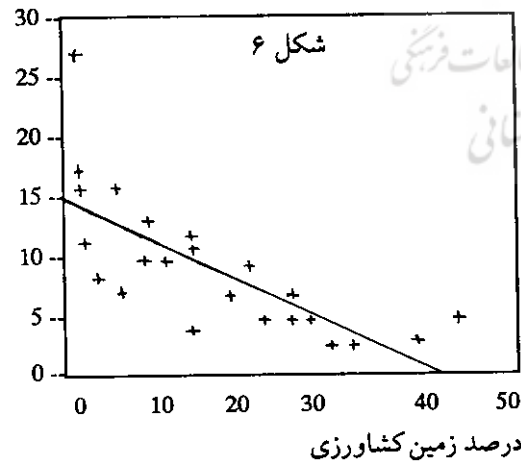
$$EEW = (\gamma \times EP + WP) / \gamma$$

$$WWE = (\gamma \times WP + EP) / \gamma$$

همبستگی درصد عضویت زنان با WWE و EEW

خط رگرسیون با استفاده از شاخصهای مرکز آمار ایران

۲ - رابطه آزمون متغیر درصد زمین کشاورزی استان (AI) بر عضویت زنان روستایی در تعاونیها اثر معکوس معنی داری را نشان می‌دهد. متغیر درصد زمین کشاورزی شاخصی است که برای توجیه به مطالعه بیشتری نیاز دارد. به همین دلیل با استفاده از آمار موجود با تقسیم این مقدار بر تعداد بهره‌بردارهای هر استان شاخص جدیدی به دست آمد (AN). این شاخص دارای خطای استاندارد (SE) بیشتر و ارزش توضیح (r^2) کمتری است. (شکل ۷ و ۸)

تحلیل نتایج:

با توجه به آزمون شاخصهای نامبرده در صفحات پیشین و تحلیل نتیجه آن، به چند مساله می‌توان دست یافت:

- ۱ - در تمامی موارد استان سیستان و بلوچستان، کاملاً جدا از سایر استانها قرار گرفته است. با آنها هیچ‌گونه هماهنگی نشان نمی‌دهد. به نظر می‌رسد این استان دارای ویژگیهایی است که به طور جداگانه باید مورد بررسی قرار گیرد.
- ۲ - عواملی مختلف بر یکدیگر اثر دارند. این آثار ممکن است متقابل، موازی، تشدید کننده و یا ضعیف‌کننده باشند. مثلاً فقر منابع آب تا حدودی بر میزان زمینهای کشاورزی اثر دارد. زمین کشاورزی محدود و تولید اندک در اثر کم آبی، موجب کاهش درآمد روستاییان منطقه شده و مهاجرتهای فصلی و یا دائمی را تشدید می‌کند. فقر منابع آب سبب به وجود آمدن محرومیتهای اقتصادی منطقه شده و فقر مادی می‌تواند باعث کاهش میزان آموزش و نهایتاً سبب پایین ماندن سطح بهداشت آن جامعه شود و... بنابراین در صورت وجود اطلاعات مناسب تکنیک «علت و معلولی» (Path Analyses) برای اندازه‌گیری آثار متقابل شاخصها می‌تواند مناسبتر باشد.

۳- به‌طور کلی همبستگیهای خطی و خطوط رگرسیون رسم شده نشان می‌دهد که درصد عضویت زنان در تعاونیهای روستایی با عواملی بازدارنده مانند: فقر منابع آب، محرومیت اقتصادی، درصد زمین غیرکشاورزی به کل مساحت استان، درصد بیکاران نسبت به نیروی فعال جامعه، درصد زنان روستایی سرپرست خانوار نسبت به کل جمعیت روستایی استان، نسبت اعضای تعاونی به تعداد خانوارهای روستایی، تعداد دهات نسبت به تعداد شرکت در هر استان و شاخص توسعه نیافتگی اقتصادی رابطه‌ای مستقیم دارد. میزان همبستگی و شیب خط در برخی بیشتر و در برخی دیگر کمتر است.

درصد عضویت زنان با عواملی تسهیل کننده مانند: تعداد وام نسبت به تعداد شرکتها، تعداد وام پرداختی شرکتهای تعاونی هر استان، درصد زمین کشاورزی استان، درصد زمین کشاورزی نسبت به تعداد بهره‌بردارها، درصد زنان باسواد به کل زنان روستایی استان، تراکم جمعیت در استان، درآمد سرانه روستاییان در هر استان رابطه‌ای معکوس دارد.

درضمن درصد زنان عضو با شاخصهای درجه توسعه نیافتگی کل، درجه توسعه نیافتگی اقتصادی و همچنین شاخص توسعه نیافتگی از نظر بهداشت، آموزش، و شاخص توسعه نیافتگی اجتماعی هیچ‌گونه ارتباطی را نشان ندادند. در جدول ۳ چگونگی شیب خط رگرسیون با علامت مثبت و منفی و توضیح اضافی آمده است.

۴- باید در نظر داشت که یکی از مسایل مهم و مؤثر در این رابطه شاخصهای فرهنگی اجتماعی است. چون هیچ‌گونه اطلاع و آماری در این مورد موجود نیست، این مساله با اهمیت، قابل اندازه‌گیری نبوده است. در صورتی که از روی

تجربه می توان استنباط کرد که میزان مشارکت قابل اغماض زنان روستایی در تعاونیهای استانیهای آذربایجان شرقی، زنجان و همدان احتمالاً متأثر از مسایل قومی و فرهنگی بوده است. مشارکت چشمگیر زنان روستایی در تعاونیهای استانیهایی مانند سیستان و بلوچستان، بوشهر و هرمزگان که به دلایل اقلیمی کشاورزی پررونقی ندارند، احتمالاً با مهاجرتهای فصلی مردان روستایی این مناطق ارتباط دارد.

جدول ۳- چگونگی همبستگی متغیرهای مستقل با مشارکت زنان در تعاونیها

علازمت اختصاری	تعریف متغیر	شیب خط	توضیحات
AA	تعداد وام به تعداد شرکتهای	-	
AD	تعداد وام پرداختی شرکتهای	-	
AL	درصد زمین کشاورزی استان	-	زیاد
AN	نسبت AL به تعداد بهره برداریها	-	
MN	میانگین وسعت بهره برداریها	-	
MP	متوسط محرومیت	+	
NAL	درصد زمین غیرکشاورزی	+	زیاد
NE	درصد زنان باسواد روستایی	-	کم
NN	درصد بیکاران به نیروی فعال	+	کم
PC	تراکم جمعیت در استان	-	
TA	درصد زنان سرپرست خانوار روستایی	+	
TF	نسبت اعضای تعاونی به خانوارها	+	
VC	تعداد دهات به تعداد شرکت	+	
WEP	فقر منابع آب × محرومیت اقتصادی	+	بسیار زیاد
ALL	درجه توسعه نیافتگی	•	هیچ
ECO.	شاخص توسعه نیافتگی اقتصادی	+	کم تا هیچ
EDU.	شاخص توسعه نیافتگی آموزشی	-	کم تا هیچ
INCOME.	درآمد سرانه روستایی	-	
SAF.	شاخص توسعه نیافتگی بهداشتی	•	هیچ
SOCI.	شاخص توسعه نیافتگی اجتماعی	•	هیچ

پیشنهادات:

۱ - ضرورت بررسی همه جانبه و فراگیر در مورد چگونگی و دلایل مشارکت یا عدم مشارکت زنان روستایی در تعاونیها به شدت احساس می شود.

۲ - با توجه به یافته های بسیار مقدماتی این بررسی به نظر می رسد طرح تشکیل تعاونیها و یا هرگونه تشکل دیگر که مفهوم واقعی تعاون را برساند، باید در دراز مدت صورت پذیرد و منوط به برآوردن نیازهای اولیه جامعه روستایی است. شرکتهای تعاونی می توانند از این نیازها برای جلب مشارکت روستاییان استفاده کنند و در ضمن مانند بازوی دولت در اجرای برنامه ها همکاری کنند. این مساله باید به گونه ای صورت پذیرد که خود اتکایی تعاونیها بتدریج حاصل شود. وابستگی بیش از حد تعاونیها به دولت و وعده کمهایی که تحقق آنها میسر نباشد روستاییان بویژه زنان روستایی را، نسبت به این گونه تشکلها بدبین خواهد کرد.

۳ - برای شرکت دادن زنان روستایی در تشکلها باید زمینه ای بوجود آورد که با توجه به ساختار فرهنگی و نیاز خانوار روستایی، در جهت ارتقای کمیت و کیفیت تولیداتی که بیشتر زنان به آن اشتغال دارند، تمام افراد خانواده این نیاز را حس کرده و انگیزه مشارکت را داشته باشند.

در جدول ۴ سایر اطلاعات آماری در مورد متغیرهای مذکور آمده است.

توضیح در مورد علایم آماری به کار رفته:

$$1 - \text{فرمول خط } TW = c + ax$$

$$TW = \text{درصد عضویت زنان در تعاونیهای روستایی}$$

$$c = \text{عدد ثابت}$$

$a =$ ضریب متغیر مستقل، نشاندهنده شیب خط (این پارامتر نشاندهنده تغییرات متغیر وابسته در ازای یک واحد تغییر متغیر مستقل است)

$$2 - t: \text{آزمون } t \text{ برای سنجش صحت پارامترهای } c \text{ و } a$$

$$3 - F: \text{(چند درصد متغیر وابسته تحت تأثیر متغیر مستقل است)}$$

۴ - SE: خطای استاندارد معادله رگرسیون

۵ - F: آزمون صحت مدل: معنی دار بودن رابطه رگرسیونی برآورد شده است.

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
TW	9.3958333	5.6471985	27.000000	3.000000
AL	16.404167	12.701471	43.000000	1.100000
EEW	4.5166750	2.3100116	9.000000	0.000000
EP	4.3333333	2.8539319	9.000000	0.000000
MP	4.6666667	2.2001317	9.000000	0.000000
WP	4.9583333	2.6454089	9.000000	0.000000
WWE	4.7166750	2.2305336	9.000000	0.000000

متغیر	کواریانس	ضریب همبستگی
TW,TW	30.562066	1.000000
TW,AL	-51.439149	-0.7483247
TW,EEW	6.2496432	0.4999095
TW,EP	5.8263889	0.3772300
TW,MP	6.3611111	0.5342378
TW,WP	6.9956597	0.4886368
TW,WWE	6.6579766	0.5515487
AL,AL	154.60540	1.000000
AL,EEW	-5.4525401	-0.1939162
AL,EP	-0.7555558	-0.0217497
AL,MP	-7.4569446	-0.2784464
AL,WP	-14.583160	-0.4528853
AL,WWE	-10.011707	-0.3687472
EEW,EEW	5.1138137	1.000000
EEW,EP	5.8735750	0.9296686
EEW,MP	4.7388501	0.9729567
EEW,WP	3.6423199	0.6219486
EEW,WWE	4.3763120	0.8862755
EP,EP	7.8055556	1.000000
EP,MP	4.9444444	0.8216911
EP,WP	2.0972222	0.2898621
EP,WWE	3.9860751	0.6533960
MP,MP	4.6388889	0.800000
MP,WP	4.3611111	0.7818781
MP,WWE	4.5471833	0.9668707
WP,WP	6.7065972	1.800000
WP,WWE	5.1673197	0.9137916
WWE,WWE	4.7679769	1.800000

اقتصاد کشاورزی و توسعه - ویژه نامه نقش زنان در کشاورزی

منابع و مآخذ

- ۱ - بررسی نهضت تعاون روستایی در ایران - دفتر تحقیقات تعاون - معاونت تحقیقات روستایی و دهقانی، وزارت تعاون و امور روستاها - چاپ دوم ۱۳۵۵
- ۲ - اصطلاحات پارگیری از گونه های یادری و پارگیری های سنتی در ایران - نامه علوم اجتماعی - دوره جدید، شماره ۱ (پاییز ۱۳۶۷) - مرتضی فرهادی
- فرهنگ پارگیری در کشتکاری - ماهنامه جهاد - شماره ۸۳ (بهمن ۱۳۶۲)
- واره بی نام و آوازه با صد نام و آوازه (رساله ای در باب تاریخ نوعی تعاونی کهن و زنانه) - نامه علوم اجتماعی - شماره ۲ تابستان ۱۳۷۰ - مرتضی فرهادی
- ۳ - واره نوعی تعاون سنتی کهن و زنانه در ایران - فصلنامه رشد علوم اجتماعی شماره ۶ و ۷ - زمستان ۶۹ - ۱۳۷۰ (مرتضی فرهادی)
- ۴ - سازمان و مدیریت، سیستم و رفتارهای انسانی - دکتر علی محمد اقتداری - ۱۳۷۰
- ۵ - منابع آماری:
- آمار فصلی شرکتها و اتحادیه های تعاون روستایی کشاورزی - اسفند ۱۳۷۲ - معاونت برنامه ریزی و آموزشی، مدیریت برنامه و بودجه، اداره آمار - سازمان مرکزی تعاون روستایی
- سالنامه آماری سالهای ۱۳۷۰ - ۱۳۷۱ - ۱۳۷۲ - مرکز آمار ایران
- نتایج عمومی آمارگیری جمعیت ۱۳۷۰ - مرکز آمار ایران
- کشاورزی ایران در یک نگاه - مرکز مطالعات برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی
- سنتز طرح های جامع آب کشور - مهندسین مشاور جلالی
- طرح تحقیقاتی طبقه بندی مناطق روستایی استانهای کشور - مجری دکتر عباس حرب مازار - بانک کشاورزی - شهریور ۱۳۷۲